

Mácsai Boglárka

Módszertani összefoglaló

Az MTA Finnugor és Nyelvtörténeti Osztályának kutatása, a „Kisebbségi nyelvek az urbanizáció folyamatában: a városi többnyelvűség összehasonlító vizsgálata sarkkörüi őshonos közösségekben” című NKFI-projekt projekt célja volt, hogy „a városokban élő őshonos kisebbségek nyelvi és kulturális identitásának alakulását elemezze észak-uráli városi őshonos kisebbségek körében, s megvizsgálja, hogy a vizsgálatba bevont kisebbségi közösségek tagjai milyen módon alkalmazkodnak a többnyelvű környezethez városi körülmények között.”¹ A projekt főbb kulcsszavai voltak a város, a nyelvi attitűd és nyelvi tájkép, az identitás végül pedig az összehasonlítás fogalmai, melyek a kutatás módszertanát is jelentős mértékben meghatározták.

A város mint terep

A kutatásban résztvevők három városban végeztek nyelvészeti terepmunkát: Horváth Csilla a Hanti-Manszijszkban élő manysi, Várnai Zsuzsa a Dugyinkában élő tundrai nyenyec és nganaszan lakosság között, Duray Zsuzsa pedig az északi számik lakta Hettában. Mindhárom város közigazgatási központ, ám kiterjedésüket és lakosságukat tekintve már sokkal különbözőbbek. A 2016-os adatok szerint a Hanti-Manysi Autonóm Körzet közigazgatási központjaként működő Hanti-Manszijszknak mintegy 97 000 fős lakossága van, összetételét tekintve pedig igen vegyes. A jelentős többségben lévő orosz népesség mellett számtalan kisebbség is megtalálható, közöttük az obi-ugor nyelvű hantik és manysik, akik a város lakosságának 5%-át teszik ki (Horváth 2016). Dugyinka a Krasnojarszki Határterület Tajmiri (Dolgán-Nyenyec) járásának központja, lakossága a 2016-os adatok szerint 23.559 fő. A többségi orosz jelenlétén kívül számos más etnikum is él a városban, az őslakos kisebbségek pedig 5,3%-os arányban képviseltetik magukat: legnagyobb számban nyenyecék és dolgánok, ezenkívül nganaszanok, evenkik és enyecek (Várnai 2016). A finnországi Enontekiö megye 1872 főt számlált 2016-ban, amelyből 199-en vallották magukat száminak, Hettának, a közigazgatási központnak pedig 555 bejelentett lakosa volt ebben az évben.

Amint látható, a választott helyszínek nagyon eltérő feltételekkel rendelkező és különböző nagyságú városok, ezért érdemes rögtön azzal kezdeni, hogy mi határozza meg urbánus jellegüket, s mi az a közös keresztmetszet, amely mentén a kutatás összehasonlítja

¹ „Kisebbségi nyelvek az urbanizáció folyamatában: a városi többnyelvűség összehasonlító vizsgálata sarkkörüi őshonos közösségekben” című NKFI 107869 számú projekt.

ezeket a terepeket. Általános városdefinícióval dolgozni nem feltétlen célravezető, több okból kifolyólag is. Egyrészt az uralisztika városi kutatással foglalkozó csekély szakirodalma többnyire intuitíven használja a város fogalmát, s csak ritkán adja meg annak kutatói kritériumait. Másrészt a városi lakosság körvonalazása is nehézségeket okoz: hova tartoznak azok adatközlőknek, akik nem születésüktől fogva élnek városban, hanem később költöztek oda, mint például az egyetemisták vagy esetleg az időszakonként a vidék és a város között ingázó munkások. Ez a fajta életmód és a migráció további újkeletű formái megkérdőjelezik a tudomány eddig használt közösség- és térelméleteit (vö: Nagy 2015: 64), így a falu-város opposzió is egyre inkább relációvá kezd válni, amelynek végpontjait az emberek mozgása köti össze, egymáshoz való viszonyukat pedig a mozgás dinamizmusa határozza meg.

Esetünkben célravezetőnek tűnt az adott társadalmak émikus kategóriáival megismerkedni, vagyis megnézni azt, hogy mit tekintenek városnak az érintett országok és őshonos közösségek. A városi államigazgatási rang, vagyis hogy melyik országban milyen kritériumai vannak a városi státusznak, már közelebb visz bennünket ezeknek a helyi városfogalmaknak a megértéséhez. Eggyel beljebb haladva pedig maguk a közösségek városról alkotott elképzelései árnyalják tovább a képet. Ez utóbbiról tudunk a legkevesebbet, hiszen annak részletes feltérképezése külön antropológiai kutatást igényelne, de annyi biztosan megállapítható, hogy a „hagyományos” életmód kérdéséhez köze van.

Az oroszországi települések városi rangot 12 ezer fős lakosság elérésével kaphatnak, azonban egyes települések bizonyos történelmi okokra hivatkozva a meghatározott lakosságlétszám alatt is elnyerhetik a városi státuszt. Az oroszországi városok körülbelül egy ötöde tartozik ebbe a csoportba. Másrészt akadnak olyan települések is, amelyek lélekszáma bőven meghaladja a 12 ezer főt, ám bizonyos előnyök megtartása végett mégsem törekednek a városi rang megszerzésére.² Hanti-Manszijszk és Dugyinka nem számítanak kivételnek semmilyen tekintetben, vagyis városi államigazgatási ranggal bírnak.

Finnországban a városi rang elnyerése nincs lakosságszámhoz kötve. Az ország közigazgatási felépítésében a legkisebb egység a *kylä*, azaz a falu, eggyel felette pedig az úgynevezett *kunta*, amely jogilag nem különbözik a *kaupunki*-től, azaz a várostól. Vagyis a *kunta* önkormányzattal rendelkező, önálló, a várossal megegyező jogokkal bíró adminisztratív egység, amely több települést egyesít magában.³ A 311 *kunta* között található Enöntekiö,

² <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/14851>

³ A finn besorolás azonban nem fedi át az Európai Unió városdefinícióját, amely a lakosság száma mellett a népsűrűségi adatokat is figyelembe veszi.

melynek közigazgatási központja Hetta. Hetta hivatalosan *kirkonkylä*, azaz templomos falu, utalva a megnevezéssel a központ múltbéli és jelenkori vallási és kulturális funkcióira.

Ha a közösségek énikus fogalmai felől közelítünk a városi mibenlét definiálásához, kissé árnyaltabb képet kapunk, amely nincsen teljes átfedésben a jogi kategóriákkal. Mindhárom terület esetében a letelepedett életmód, később pedig nemcsak a falu, hanem a város is új alternatívát jelentett az őshonos közösségek számára a hagyományos életmóddal (halászat, vadászat, rénszarvastenyésztés) szemben, még ha nem is elsősorban az egyéni választás, hanem sokkal inkább a kényszerítő gazdasági és társadalmi körülmények eredményeképpen. A városi léttérből teljesen kiszorultak a korábbi életmódok fenntartásának lehetőségei, így maga a város fogalma a hagyományos életmód feladásának gondolatával telítődött a helyiek számára. Így akár egy hivatalosan faluként vagy templomos faluként definiált település is lehet városias a helyiek számára, amennyiben az ott élők nem élnek ezekkel a megélhetési lehetőségekkel. Ugyanakkor ez nem azt jelenti, hogy a városban élők a vidéktől teljesen elszigetelődnek, hiszen sokan visszajárnak, nem pusztán rokonlátogatás okán, de a fent említett tradicionális tevékenységek gyakorlása céljából is.

Különösen igaz ez a finnországi számikra, és erre a helyzetre reflektált Anna-Riitta Lindgren kutatása is. Lindgren városi számiknak (*urbaanisaamelainen*) nevezte azokat a számikat, akik Lappföld nagyobb közigazgatási központjaiban – így Hettában is – élnek, és fogalmilag megkülönböztette őket azoktól a számiktól, akik Lappföldön kívüli nagyobb finn városokban (*kaupunkisaamelainen*), és a fővárosban, Helsinkiben élnek (*pääkaupungin saamelainen*) (vö. Lindgren 2000). Eszerint a megközelítés szerint a városi számik egyfajta átmenetet képeznek a nagyvárosokban élő és az őshonos területek elszórt közösségeiben javarészt hagyományos életmódot folytató számik között, hiszen civil foglalkozásuk mellett sokszor réntartással vagy számi kézművességgel is foglalkoznak.

Következésképpen a három terep urbánus jellegét a tradicionális életmódtól való eltávolodás hozza közös nevezőre: az őshonos közösségek a hagyományos tevékenységeket csak részben, vagy egyáltalán nem ápolják – városi életet (is) élnek.

A város mint terep azonban nem csupán definíciós kérdéseket, de módszertani problémákat is felvetett. Egy város közösségével való megismerkedés más módokon és fórumokon zajlik, mint egy falu vagy kisebb léptékű település esetében. Városban ritkábban adódik arra lehetőség, hogy a kutató beköltözzön egy családhoz és közvetlen közelből figyelje meg életüket, továbbá hogy a család kapcsolathálója mentén szerezzen új ismeretségeket. Ez a mi esetünkben sem valósult meg. A kutatók köz- és kulturális intézményeket kerestek fel, ahol a dolgozókkal és ismerőseikkel megismerkedve próbálták kiépíteni helyi kapcsolathálójukat.

Így gyakorlatilag egy nagyon szűk, helyi értelmiségi réteget értek csak el. A bentlakásos iskolákban és kollégiumokban ugyan lehetőségük nyílt más területekről származó diákokkal való találkozni, azonban szüleik és családjuk így is elérhetetlen maradt. Így az adatközlőkkel készített interjúk által kirajzolódni látszó kép nyilvánvalóan nem fedi le a teljes őslakos társadalom nyelvhasználatát és identitását, hanem egy olyan réteg értékrendjének bemutatására alkalmas, akik számára a kutatásban felvetett kérdések egyébként is alapvető relevanciával bírnak.

Nyelv

A kisebbségi nyelv és identitás kapcsolatának vizsgálatához elsődleges feladat volt az adott kisebbségek nyelvhasználati színtereinek feltérképezése. Ez a nyelvi tájkép áttekintésén és a kisebbségi intézményrendszer felgöngyölítésén keresztül történt meg. A projektben résztvevő kutatók nem csupán az adott kisebbség helyi nyelven, de a közvetítő nyelvnek, s legtöbb esetben elsődleges anyanyelvnek számító orosz és finn nyelven is kommunikáltak. A nyelvek ismerete nyilvánvalóan egy sokkal széleskörűbb feltérképezésre adott lehetőséget a kutatás során.

Landry és Bourhis legtöbbet idézett, klasszikusnak számító definíciója szerint „a nyelvi tájkép [*linguistic landscape, linguascape*] egy adott terület vagy régió nyilvános illetve kereskedelmi jelein megmutatkozó nyelv láthatóságára és megjelenésére utaló fogalom” (Landry – Bourhis 1997: 23). Azonban a manapság mainstreamnek számító kutatások a „nyelvi tájkép” kifejezés alatt a tér, a hely, a fizikai környezet és a vizualitás írott nyelvvél való kapcsolatát és annak társadalmi illetve politikai kontextusát értik. Ez az új, tágabb értelmezés interdiszciplináris potenciáljánál fogva sokat ígér nem csak a nyelvészet, de az antropológia, szociológia, politológia, földrajz, de akár a pszichológia tudományágainak egyaránt, hiszen számtalan további kérdést vet fel az identitás, az emlékezet, a proxemika vagy a viselkedéstan területein is. Az új irányzat módszertani újításokat is eredményezett: a legtöbb kutatás elsődleges és gyakran kizárólagos eszköze a digitális fényképezőgép lett, a kontextusok feltárásához pedig sokszor elegendőnek bizonyul az internet és különböző jogszabályok áttekintése. Hovatovább a mélyebb, társadalmi összefüggéseket és értelmezéseket is feltáró projektek továbbra sem nélkülözik a terepmunka eddig bevett, alapvető eszközeit (mint például interjúkészítés) sem. Ahogy Alastair Pennycook, Brian Morgan és Ryuko Kubota írja: „Annak érdekében, hogy megértsük a jelek tájképben betöltött szerepét, a jelek etnográfijára

[signography, ethnographies of signs] van szükségünk, nem pedig a jelek fel-térképezésére [cartography, maps of signs]” (Pennycook – Morgan – Kubota 2013: xi)⁴.

A nyelvi tájkép kialakításában jelentős szereppel bír az adott ország nyelvpolitikája, éppen ezért szükségesnek bizonyult a kutatás jogi háttérű kiterjesztése és az adott államok nyelvpolitikai összehasonlítása. A nyelvpolitikai kérdések bevonása már előrevetítette az állam mint aktor tárgyalását, melyre később még visszatérek. Ebből a szempontból azonban mindenképpen érdemes különbséget tenni a finnországi és oroszországi terepek között. Míg Finnországban a helyi nyelvhasználat feltételei és lehetőségei törvény szerint biztosítottak, addig az Oroszországi Föderációban ez szubjektumként változik. A Krasznójarszki Határterület és a Hanti-Manysi Autonóm Körzet egyetlen hivatalos nyelve az orosz, vagyis hivatalos kétnyelvű feliratok elhelyezésére nincs lehetőség. Horváth szerint Hanti-Manszijszkban „sem a manysi, sem a hanti nyelv nem rendelkezik hivatalos státusszal, sem körzeti, sem városi szinten, nincs jelen a hivatalos vagy félhivatalos nyelvhasználati színtereken, használata alig figyelhető meg például a törvényhozásban, a tömegközlekedésben, vagy akár csak az utcai táblák, feliratok között. Az obi-ugor nyelvek nem bírnak gazdasági jelentőséggel sem, vagyis hiányoznak az üzleti szférából, és a munkaerőpiacon is korlátozott szerepet játszanak” (Horváth, 2016: 73). Mindezek az állítások Dugyinkára is igazak.

A különböző nyelvi státuszok eleve tükröződnek a városi nyelvi tájképben is. Hettában az utcanevek, útjelzőtáblák és intézménynevek kivétel nélkül számiul és finnül is fel vannak tüntetve – erre tulajdonképpen törvény kötelezi az önkormányzatot. Ugyanakkor a nem kötelezően kétnyelvű feliratok csupán egy nyelven, finnül olvashatók: a közlemények illetve a turisztikai látványosságok feliratai feltételezik a finn nyelvtudást, a számit pedig ignorálják. Mondhatni a számi nyelv feltüntetése inkább szimbolikus és gesztusértékű, hiszen a közösség első nyelve a finn.

Hanti-Manszijszkban és Dugyinkában azonban ennél is kevesebb őshonos nyelvű szöveget találunk a városi tájképben – a jogi háttér még a legalapvetőbb feliratok kétnyelvűségét sem biztosítja. Az előbbi esetében az obi-ugor nyelvek jelenléte növekszik ugyan, de még mindig csekély (Horváth, 2016:81), de a dugyinkai őshonos nyelvű feliratok száma elenyésző. Sőt mi több, „azon intézmények táblája is kizárólagosan orosz nyelvű, ahol a nemzetiségi oktatás folyik, ahol jelen van a művészet, a népművészet, ahol az őshonos kisebbségek képviselői dolgoznak” (Várnai, 2016: 280).

⁴ További összefoglaló szakirodalom nyelvi tájkép témakörben: Blommaert, 2013

A pályázat résztvevői a nyelvi tájkép vizsgálatát kiterjesztették bizonyos belső terekre is. Mivel az adott városi tájképek gyakorlatilag minimális információval szolgálnak az őshonos nyelvek közösségben és azok identitásban betöltött szerepéről, ezért a kisebbségi intézményrendszer valamint az oktatási terek feliratait is bevonták a vizsgálatba. Ez utóbbiak kulcsfontosságúnak bizonyultak a kutatás szempontjából, ugyanis ezekben a terekben a kisebbségi nyelvhasználat válik dominánssá. A hanti-manszijszki obi-ugor származású gyerekek kiegészítő oktatását célul tűző alternatív oktatási intézmény, a Liling Szojum [Élő patak] Központ, a dugyinkai 1-es iskola és szakközépiskola, valamint a hettai általános iskola egyes tantermei felirataiban, ha nem is kizárólagossá, de uralkodóvá válnak az őshonos nyelvek. A nyelvek oktatásának fontossága feltételezi annak etnikai identitásban betöltött jelentőségét is, amit a témában készített interjúk, kérdőívek és az úgynevezett identitásjáték is igazolt.

Identitás

Az identitáskutatás történetében a konstruktivista elméleti irányzat kezdett el foglalkozni az identitással, mint nem eleve adott, *a priori* kategóriával, hanem mint kontextusok és társadalmi kapcsolatok által megalkotott, de folyamatosan változó társadalmi termékkel. A konstruktivizmus szerint az etnikum nem egy homogén és eleve adott egység, amit kulturális állandója hozna létre, hanem egy dinamikusan változó szimbolikus határépítő tevékenység eredménye, amely csak más etnikai csoportokkal való interakciókban képes megnyilvánulni. A konstruktivisták ezt a tevékenységet tekintik etnicitásnak. E megközelítés szerint az etnicitás elsősorban társadalmi folyamatokban manifesztálódik, az etnikum kulturális jellemzői pedig csak ennek fényében nyernek értelmet. Ez a megközelítés nagy hangsúlyt fektetett a kapcsolatiság, a relacionalitás vizsgálatára, vagyis azokra a határépítő tevékenységekre, amelyek által megszületik egy identitás (vö: Barth, 1969). Eszerint az identitás egy folyamatosan *mozgásban lévő*, változó tartalmú, konstruktív kategória. Sokkal inkább *befejezetlen* és *performatív* identitásgyakorlatok sorozata, mintsem egy állandó és befejezett, lokalizálható minőség az egyénben. Az egyén *többfajta* identitással rendelkezik, amelyek között nem állítható fel merev hierarchia – egy identitás vagy identitáselem dominanciája mindig *helyzetfüggő*, amelyet a kulturális és társadalmi *kontextusok* alkotnak meg.

A kultúra etnicitásban betöltött szerepére a barth-i konstruktivizmus nem fektetett különösebb hangsúlyt, a kritikák legtöbbször pedig pontosan ezt hiányolja. Thomas Hylland Eriksen noha osztja a konstruktivisták azon véleményét, miszerint a társadalmi élet szintjén kell tanulmányozni az etnicitást, azonban azt „a magukat különállónak tartó csoportok közötti

kulturális különbségek tartós és szisztematikus kommunikációjának” tartja inkább (Eriksen, 2010: 69). Eriksen értelmezésében a kultúra és a kulturális jellemzők megjelenítésének szándéka megelőzik, pontosabban azok indítják be a társadalmi folyamatokat. Véleményem szerint nem érdemes sorrendet felállítani az etnicitás kulturális és társadalmi folyamatai között, mert azok sokkal inkább állnak egy egymással felelgető viszonyban, ahol nehéz meghatározni (kérdés, hogy egyáltalán fontos-e meghatározni), melyiknek van elsőbbsége a másikkal szemben.

Rogers Brubaker a csoportizmus (*groupism*) fogalmával a konstruktivistákat már nem csak módszertanukban, hanem egész látásmódjukban kritizálta. Brubaker instrumentalista elgondolása szerint a konstruktivizmus ugyanúgy csoportokban gondolkodik, homogenizál és primordialista terminusokat használ, amikor etnikumokról és etnikai konfliktusokról beszél, amelyeket hajlamosak úgy kezelni, „mintha szilárd entitások lennének, amelyeknek érdekeket és tevékenységet lehet tulajdonítani” (Brubaker, 2002: 164). Mindezek a konfliktusok inkább nevezhetők etnicizáltnak vagy etnikainak ábrázolt konfliktusoknak, melyek során egy szűkebb réteg igyekszik törekvéseit egy egész etnikum érdekeként feltüntetni. Éppen ezért fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a projektben résztvevő kutatások többsége – ahogy arra már fentebb is utaltam – csupán egy szűk értelmiségi réteget tudott érdemben elérni, a kutatási eredmények pedig főként ennek a rétegnek az identitásmarkereit tükrözik vissza.

Az identitásokat befolyásoló kontextusok között hosszú időn keresztül a környezet és az ökológia szolgáltatták azt a keretet, melyen belül a kulturális antropológia igyekezett megérteni a kulturális sokszínűséget. A helyi életmód, mint például a halászat, vadászat vagy a réntartás mint lehetséges identitásmarkerek a mi listáinkra is felkerültek, azonban a város mint ezeket az életmódokat kiszorító léttér miatt nem bizonyultak relevánsnak. Ellenben célszerűnek tűnt a vizsgálat során figyelembe venni az állami struktúrákat és rezsimeteket, amelyeket Fredrik Barth egy három szintű értelmezési keretben helyezett el. A makroszinten az etnikai folyamatokat az állami struktúra befolyásolja, azok az állam szabályozása és hatalmi irányítása alatt állnak. Vagyis ezekhez a folyamatokhoz az állami struktúra biztosít (vagy nem biztosít) kereteket és jogokat, legyen szó politikai érdekképviseltről vagy kétnyelvű feliratok biztosításáról. A mezoszint az a közösségteremtő szint, ahol létrejön az etnikai csoport, vagyis ahol a vállalkozók és a vezetők különféle eszközökkel különféle célokra mozgósítják az embereket. A kulturális közösségek, események és a kulturális tudás létrejöttének szintje ez, amely alkalmas egy meghatározott retorika kialakítására, de az etnikai sztereotípiák táptalaja is. Végül pedig a mikroszinten, az identitás tényleges kialakulásának szintjén áll az egyén, aki

a meghatározott keretek között választ a lehetséges markerek közül (Barth, 1996). Ezeknek a markereknek a feltérképezéséhez alkalmaztuk az identitásjáték módszerét.

A fent elmondottakból kifolyólag bonyolult úgymond „laboratóriumi”, azaz a konkrét helyzetekből kidesztillált körülmények között vizsgálni az identitást. Az ilyen kutatói helyzet nem enged teret a spontán megfigyelésnek, nincs lehetőség kivárni a maga kontextusában felbukkanó adatot. A strukturálatlan interjú is teremthet elvont közeget, de a szabad asszociáció és beszéd spontaneitása még mindig több teret enged az identitás megnyilvánulásának, így az identitásjátékot interjúkkal is kiegészítették a kutatók.

A projekt során használt identitásjáték szigorú kereteket szab az etnikai identitás egyéni tanulmányozásának. Az identitás elemeinek rangsorolása alapvetően szituatív – ami az egyik helyzetben markánsan kidomborodik, a másikban már csupán elenyésző, vagy semmilyen szerepet nem kap. Az általunk választott módszerre a terepmunkák idejének rövidege miatt volt szükség annak érdekében, hogy megtaláljuk a főbb hangsúlyokat és irányvonalakat egy későbbi, mélyebb identitáskutatás előtanulmányaként. A játék, ha nem is ad kellően árnyalt képet a helyi identitások dinamizmusáról, de alkalmas arra, hogy a főbb hangsúlyok megvilágításba kerüljenek.

A projekt sarkalatos gerincét a kisebbségi nyelvhasználat és identitás kapcsolata adta. A kérdésselvetés korábbi tapasztalatokra támaszkodva illetve a vonatkozó szakirodalom alapján fogalmazódott meg, amely szerint a nyelvhasználat alapvető identitásmarkerként aktivizálódhat egy adott kultúrában (vö: Casen, 2014: 93, Nettle-Romaine, 2000)⁵. A helyi kisebbségi identitás struktúrájára voltunk kíváncsiak, főként pedig arra, hogy abban a nyelv hol foglal helyet, vagyis milyen mértékben része a kisebbségi nyelv a kisebbségi identitásnak. A korábbi kutatások alapján a következő fogalmakat feltételeztük kisebbségi identitásuk elemeiként: rokonság, szülők nemzetisége, tradíciók és kultúra, nyelv, vallás, oktatás, a múlt ismerete, genetikai hasonlóság. Mindezek alapján összeállítottunk egy olyan játékot, melynek során az adatközlők feladata volt, hogy fontossági sorrendbe állítsák az egyes identitáselemeket megengedve nekik azt, hogy azonos fontosságúnak tartsanak akár több elemet is. Az egyes elemeket a vizsgált három városi közösségre külön-külön állapítottuk meg, azonban az összevethetőség miatt törekedtünk az egyöntetűségekre is. Volt olyan elem, amelyet mindhárom őslakos közösség a magáénak tekint, de akadt közöttük olyan is, amelyik csak az egyikre volt jellemző. Például amíg a választási névjegyzékben való szereplés a finnországi számik kisebbségi identitásának

⁵ A korai, első hullámos szociolingvisztikai kutatások is a nyelv és a közösségi identitás szerepére koncentráltak, lett legyen szó gender-, társadalmi vagy szubkulturális hovatartozásról (lásd például: Eckert, 1989; Labov, 1966; Milroy – Milroy, 1978; Trudgill, 1974).

fontos eleme, addig ez az Oroszországban élő kisebbségek esetében teljesen elhanyagolható politika státuszuk miatt; vagy amíg a hagyományos ételek az oroszországi közösségek identitásának fontos része, addig a finnországi számik esetében irreleváns identításelemnek számít, hiszen a számi hagyományos ételek nem térnek el a többségi finnországiaktól. A következő identításelemeket állapítottuk meg a vizsgált közösségekre: közeli rokonok, nyelv, közösséggel való kapcsolattartás, népviselet, kézművesség, szülőföld, hagyományos ételek, hitvilág, részvétel a helyi szervezetek tevékenységében, énekek és mesék ismerete.

Ezt a felsorolást Hetta esetében négy további elemmel egészítettük ki. A fentebb is említett választói névjegyzékben való szereplés mellett három életmódra vonatkozó kategória került fel a listára: a halászat, a számi sátorban élés és a réntartás. Az eddigi eredmények szerint a származás kulcsfontosságúnak bizonyult a számi identításban, amit jellemzően a réntartás és a nyelv ismerete egészít ki. Az adatközlők szerint a nyelv fontos része az identitásuknak, de annak elsajátítása vagy használata nem előfeltétele annak, hogy valaki a számi közösség tagja legyen

Hanti-Manszijszk esetében hasonló elemekkel bővült a lista, felkerült a réntartás, halászat, vadászat, élet hagyományos területen vagy hagyományos épülettípusban. Mindezek kiegészülve az őshonos nyelv elsajátításával és a népviselettel eltűnő identításelemeknek tűnnek. Nem véletlen, hiszen a városi lét hozzáférhetlenné tette ezeket a megkerülhetetlennek tűnő identításelemeket. Kiemelkedőnek bizonyult a politikai és egyéb társadalmi színtereken való részvétel, a származás, illetve a kulturális tevékenységekben való részvétel. Új elemként jelent meg az internet, a graffiti, a könnyűzene és a színház.

Dugyinkában hasonló elemekkel bővült a lista, mint Hanti-Manszijszk esetében. Az adatközlők legtöbbször a közeli rokonokat tekintette etnikai identitásuk legfőbb markerének, majd a sorban a nyelv és a tradicionális ünnepek következtek. Dugyinkában és Enöntekiöben is egy fontos elem került, ha nem is az élvonalba, de a középmezőnybe, ez pedig a Tajmír-félszigeten illetve Lappföldön való élés. Az etnikai identitás lokalitását, azaz az etnolokális identitás sok esetben legalább annyira meghatározó volt, mint az előbb felsorolt elemek.

Az identitásjáték fontos tanulsága volt, amit fentebb az identitás természetének tárgyalása kapcsán említettem, vagyis hogy az egyes identitásmarkerek a valóságban nem rangsorolhatók. Mivel az adatközlők több ízben is azonos fontosságúnak tartottak több elemet, ezért „tisztá” és könnyen szintetizálható listák csak igen kevés esetben születtek. Ennek szélsőséges példája volt az a dugyinkai adatközlő, aki az összes elemet egy sorba rakta ki. Azonban a hangsúlyokat és az identitásról való absztraktabb gondolkodás (amennyiben van

ilyen, s nem csupán a kutatói szituáció csikarta ki) főbb fogódzóit sikerült modellezni, melyek a kutatás folytatásának alapvető kiindulópontjai lehetnek.

Összegzés

A kutatás során több módszertani tanulság is kirajzolódott. Elsőként a terep, ez esetben a város mint terep körvonalazása, ami további terepmódszerekre és kérdésfelvetésekre is hatással van a kapcsolatépítéstől kezdve az identitáselemek meghatározásáig. A második konzekvencia az állam mint meghatározó aktor tárgyalása volt, hiszen a nyelvpolitika vagy a választói jegyzék relevanciájának kifejtése során a leglényegesebb tényezőnek számít. Végül pedig az identitásjáték mentén egyértelművé vált a hosszabb és több résztvevő megfigyeléssel járó terepmunkák fontossága, hiszen ezek során közvetlenebb helyzetekben lehet elérni puhább adatokat az identitásmarkerekre, azok egymással való viszonyára és dinamikájára vonatkozóan.

Bibliográfia

- Barth, Fredrik (szerk., 1969): *Ethnic groups and boundaries*. Oslo: University Press
- Barth, Fredrik (1997): Régi és újproblémák az etnicitás elemzésében. *Regio – Kisebbség, politika, társadalom*. 7:1
- Blommaert, Jan (2013): *Ethnography, Superdiversity and Linguistic Landscapes. Chronicles of Complexity*. Multilingual Matters, Bristol – Buffalo – Toronto.
- Brubaker, Rogers (2002): Ethnicity without groups. *European Journal of Sociology*. 18:2: 163-189
- Casen, Marie (2014): Udmurt identity issues: core moments from the Middle Ages to the present day. *Journal of Ethnology and Folkloristics*. Vol. 8 (1): 91–110
- Duray Zsuzsa (2016): Az északi számi vizuális nyelvhasználat a finnországi Hettában *Folia Uralica Debreceniensia* 23: 35–56
- Duray Zsuzsa – Horváth Csilla – Várnai Zsuzsa (2017): Visual multilingualism in the Arctic minority context of indigenous urban communities (Enontekiö, Dudinka and Khanty-Mansiysk). *Journal de la Société Finno-Ougrienne*. 96: 21-74
- Eriksen, Thomas Hylland (2010) *Ethnicity and nationalism. Anthropological perspectives*. New York: Pluto
- Horváth Csilla (2016): Hanti-manszijszki nyelvi tájkép. *Folia Uralica Debreceniensia* 23.69-84

- Eckert, Penelope 1989: *Jocks and Burnouts: Social Identity in the High School*. New York: Teachers College Press.
- Labov, William (1966). *The social stratification of English in New York City*. Washington DC: Center for Applied Linguistics.
- Landry, Rodrigue – Bourhis, Richard Y. (1997): Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study. *Journal of Language and Social Psychology* 16/1: 23–49.
- Lindgren, Anna-Riitta (2000): *Helsingin saamelaiset ja oma kieli*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki
- Milroy, James – Milroy, Leslie (1978): Belfast: change and variation in an urban vernacular. In: Trudgill, Peter (ed): *Sociolinguistic patterns in British English*. London: E. Arnold: 19–36.
- Nagy Zoltán (2015): Szibéria néprajza és a város. Akik kimaradtak az összefoglalókból. In: Szeverényi Sándor – Szécsényi Tibor (szerk), *Érdekes nyelvészet*. JATEPress, Szeged. 57–72. <http://ling.bibl.u-szeged.hu/erdekes/05-NagyZ.pdf>
- Nettle, Daniel – Romaine, Suzanne (2000): *Vanishing Voices: The Extinction of the World's Languages*. Oxford University Press
- Pennycook, Alastair – Morgan, Brian – Kubota Ryuko (2013): Series Editors' Preface. In: Blommaert, Jan, *Ethnography, Superdiversity and Linguistic Landscapes. Chronicles of Complexity*. Multilingual Matters, Bristol – Buffalo – Toronto. ix-xiii.
- Trudgill, Peter (1974): *The Social Differentiation of English in Norwich*. Cambridge: Cambridge University Press
- Várnai Zsuzsa (2016): Az őslakos kisebbségi identitás vizuális megjelenése egy arktikus szibériai városban. A nyelvi tájkép vizsgálata Dugyinkában *Folia Uralica Debreceniensia* 23: 275–292